

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 330.341.1.02 (477.43)

О. А. ГОЛУБОВСЬКА
Хмельницький національний університет

АНАЛІЗ УМОВ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті проведено аналіз основних показників інноваційної діяльності промислових підприємств Хмельницької області. За результатами дослідження визначено умови та можливості подальшого інноваційного розвитку підприємств регіону.

The article analyses the major factors of innovation activity of the industrial enterprises in Khmelnytskyi region. The conditions and opportunities of the following innovative development of the region are defined.

Ключові слова: інноваційна діяльність, фундаментальні дослідження, прикладні дослідження, наукові та науково-технічні роботи, промислові підприємства.

Актуальність дослідження. На сьогодні основним завданням України є глибоке коригування економіки, мета якого – не просто економічне зростання, а набуття ним соціальної природи як основи стабільного економічного росту. Труднощі становлення ринкових відносин пов'язані зі зниженням рівня інноваційності та наукоємності економіки України, які повинні бути головними факторами підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств. В цих умовах виникають економічні суперечності між інтересами держави, окремих регіонів та підприємствами, орієнтованими на інноваційний шлях розвитку, розв'язання яких потребує ґрунтовних досліджень [2].

Досліджуючи проблеми промислових підприємств Хмельницької області, варто відмітити, що в регіоні існує невисока інноваційна активність промислових підприємств. Це свідчить про необхідність активізації впровадження інновацій, а отже, посилення уваги до розвитку інноваційних структур, стимулювання інноваційної діяльності підприємств не тільки у Хмельницькому регіоні та вітчизняній промисловості, але й в українській економіці загалом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання інноваційного розвитку економіки та результати досліджень інноваційної діяльності промислових підприємств України висвітлені у працях таких відомих учених-економістів, як С. Барановська [1], С. Ілляшенко, М. Йохна, В. Карпенко, С. Ковальчук, О. Кузьмін [2], П. Перерва, Д. Покришка, Л. Федулова, С. Чижов [4], Н. Чухрай та інші.

Мета статті полягає у дослідженні умов та результатів інноваційної діяльності промислових підприємств Хмельницької області.

Виклад основного матеріалу. В умовах ринкової економіки на перший план виходять інноваційні показники, які, в першу чергу, характеризують зв'язок її виробничого сектору з окремими видами ринків та орієнтація на внутрішній та зовнішній попит. Маються на увазі потенційні і загальні можливості забезпечення експорту товарів, вироблення імпортозамінної та інших видів інноваційної конкурентоспроможної продукції, адже без постійного оновлення продукції і послуг ринок не розвивається взагалі.

В ринковій економічній теорії Й. Шумпетер ринок розглядає як процес хвилеподібних змін інновацій. Отже, для країн, які лише виходять на ринок надто важливо здійснювати раціональну науково-інноваційну політику. В свою чергу, інституціональні перетворення в процесі переходу до ринку надають нові можливості і форми щодо розвитку науки та інновацій. Вихід на ринок, потребуючи постійного оновлення продукції для підтримки її високого рівня конкурентоспроможності, в свою чергу, збільшує попит на наукові дослідження і науковий продукт [4].

Для української економіки залишається характерним низький рівень наукового забезпечення багатьох галузей вітчизняного виробництва. Занадто повільно йде переорієнтація виробничого потенціалу на новітні технології, з метою подолання технологічного відставання від світових лідерів. Крім того, в середині самої країни існує значна диспропорція в рівнях розвитку регіонів. Східна частина України (так склалося історично) є більш промислово орієнтованою, тому Хмельницька область, яка розташована на заході країни, ніколи не була центром промислового виробництва. Між тим, на території Хмельницької області розташовані підприємства, які були важливими складовими військово-промислового комплексу колишнього СРСР, що втратили свою конкурентоспроможність за роки незалежної України. Переорієнтація промислових підприємств на виробництво «мирної» продукції, вивчення нових потреб ринку, введення в організаційну структуру служб маркетингу та державна підтримка дозволили деяким з них залишитися на ринку. Проте, як свідчать дослідження, для більшості існуючих виробництв використання інновацій ще не стало головним фактором розвитку. Це має цілу низку причин, головними з яких є нестача вільних обігових коштів для модернізації виробництва, неспроможність їх ефективного використання та недостатньо ефективна державна та регіональна політика у галузі підтримки інновацій.

Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) промислового виробництва

Хмельницької області за період 2006–2010 рр. має позитивну тенденцію – відбулося зростання цього показника на 85,95%. За видами економічної діяльності частка реалізованої продукції переробної промисловості становить 68,7% , виробництва та розподілення електроенергії, газу та води – 30,4% та частка добувної промисловості складає лише 0,9% від загального обсягу промисловості України у 2010 році (табл. 1) [3].

Таблиця 1

Динаміка частки обсягів реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) в промисловості Хмельницької області за 2006–2010 роки (складено за [3])

Види економічної діяльності	Роки				
	2006	2007	2008	2009	2010
Промисловість Хмельницької області, тис. грн	6340151,8	8972830,5	11126594,4	10140959,2	11789381,7
Добувна промисловість, %	1,3	1,6	1,5	1,2	0,9
Переробна промисловість, %	69,6	72,4	74,5	67,5	68,7
з неї					
Харчова промисловість та перероблення сільськогосподарських продуктів	24,5	26,5	23,9	28,7	31,6
Легка промисловість	1,4	1,5	1,7	2,0	2,4
Виробництво деревини та виробів з деревини	0,9	0,8	0,8	0,7	0,4
Целюлозно-паперова промисловість; видавнича справа	1,1	1,0	1,0	1,6	1,8
Хімічна та нафтохімічна промисловість	7,8	7,0	6,9	7,0	7,1
Виробництво інших неметалевих мінеральних виробів	15,3	16,5	17,6	12,6	10,5
Металургія та оброблення металу	5,7	6,2	9,6	3,8	3,3
Машинобудування	11,2	11,1	11,0	9,2	9,6
Виробництво та розподілення електроенергії, газу та води, %	29,1	26,0	24,0	31,3	30,4

Економічною наукою доведено, що основи сталого економічного зростання забезпечуються рівнем розвитку та динамічністю науки, новітніх технологій, наукоємних галузей і промислових підприємств. Це положення знаходить своє відображення у загальносвітових тенденціях розвитку економічних систем усіх рівнів на базі використання нових знань та інновацій як джерела найважливіших на сучасному етапі економічних ресурсів [1]. Однак, інноваційна активність у вітчизняних наукових, науково-технічних організаціях, технологічно пріоритетних галузях та інших секторах науково-інноваційної діяльності країни залишається на низькому рівні. Так, питома вага підприємств, які впроваджували інновації у Хмельницькій області становила 16% у 2010 році (причому середнє значення показника по Україні – 13,8%), що є найвищим показником за останні десять років. Проте, частка реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової знизилася з 4% у 2005 до 0,3% у 2010 році [3].

Інституціональні перетворення лише частково вплинули на науково-технічні сектори, не ліквідовано відрив науки від виробництва; фінансування відбувається, як і раніше, переважно за принципом загального фінансування наукових та науково-технічних організацій, а не пріоритетних напрямів наукових досліджень (хоча в останні роки намітилася тенденція збільшення цільового фінансування пріоритетних напрямів науково-технічних досліджень). Потребують зміни та удосконалення механізми взаємодії структур наукової сфери зі споживачами наукового продукту в підприємницькій та державній сфері економіки. Розвиток інноваційної діяльності у виробничій сфері за головну мету має створення основи для довгострокової конкурентоспроможності. Для досягнення цієї мети приватні компанії повинні формувати і розвивати в своїй структурі потужні науково-дослідні підрозділи, які б виконували фундаментальні та прикладні дослідження. Отже, в розвинутих країнах в інноваційній діяльності на загальнонаціональному рівні провідне місце належить корпоративному сектору науки, в якому знаходиться набагато більша чисельність наукових кадрів, здійснюється найбільший обсяг витрат та найбільша кількість патентів, новітніх продуктів і новітніх технологій. Питома вага витрат корпорацій на дослідження та інноваційні розробки у більшості ринково розвинених країн світу сягає 60–70 % загальнонаціональних витрат на інноваційні розробки, при цьому частка корпоративних патентів в загальній кількості дорівнює 75–80% [4].

У 2010 р. загальний обсяг інноваційних витрат на вітчизняних промислових підприємствах склав 8045,5 млн грн, в тому числі 996,4 млн грн, або 12,4% – на дослідження та розробки. Що стосується Хмельницької області, то загальна сума витрат на інноваційну діяльність становила 749,6 млн грн (2010 рік),

причому майже всі кошти спрямовуються на придбання машин та обладнання, підготовку виробництва, пов'язаного зі впровадженням інновацій. Витрати на дослідження і розробки склали лише 5 і 17,5 тис. грн у 2009 та 2010 роках відповідно [3]. Варто зазначити, що починаючи з 2008 року підприємства Хмельницької області не закуповували нові технології, які б використовувалися для реалізації технологічних інновацій, враховуючи придбання підприємством виключних майнових прав власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, ліцензії, ліцензійні договори на використання зазначених об'єктів, інші інжинірингові, консалтингові послуги тощо.

У відповідності до сучасної економічної теорії ринкової економіки стосовно розробки глибинних причин розвитку конкурентного середовища, що базується на інноваціях, їх головним джерелом в ринково розвинених країнах є науково-дослідна та інноваційна діяльність великих корпорацій. В умовах перехідної економіки, цим джерелом є фундаментальні та прикладні дослідження, які на сьогодні сконцентровані в академічному, галузевому та вузівському секторах науки [4]. В структурі виконаних наукових і науково-технічних робіт підприємств Хмельницької області в 2010 році величина проведених фундаментальних досліджень була найбільшою за останнє десятиліття, а їх частка в загальному обсязі становила 19,9 %, що більше на 10,5 процентних пункти порівняно з 2008 роком. Основна частка в обсязі наукових та науково-технічних робіт припадала на прикладні дослідження і складала 57% (рис. 1) [3].

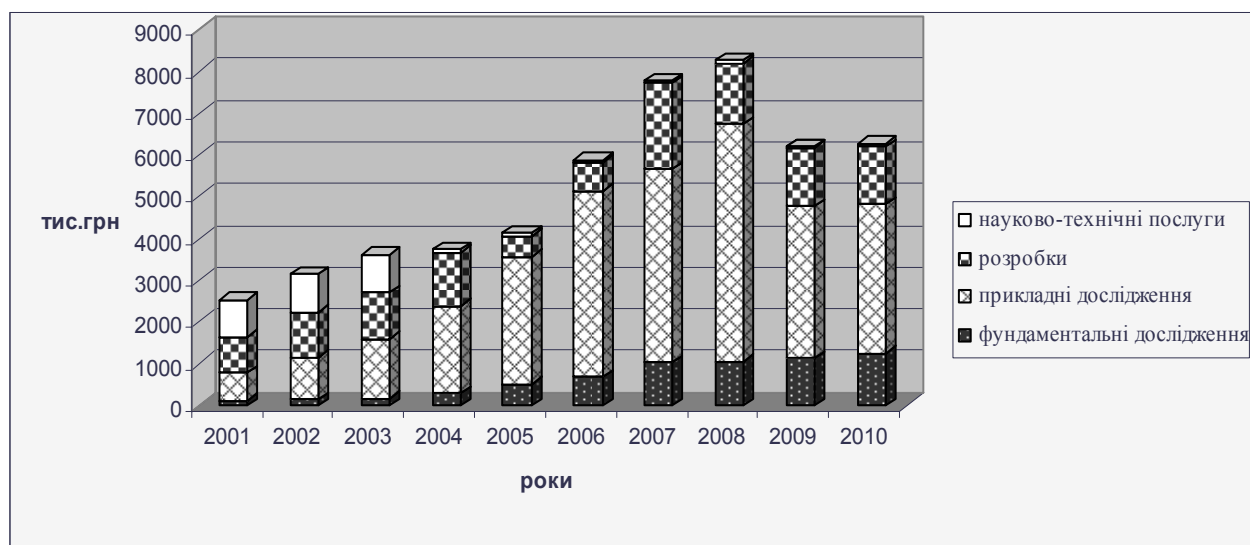

Рис. 1. Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт підприємствами Хмельницької області

В процесі еволюційного розвитку вітчизняного ринкового середовища частка, що належатиме великим підприємствам приватного сектору, буде зростати, а головними функціями держави стане, по-перше, сприяння розвитку фундаментальної науки в рамках академічної та освітньої науки; по-друге, створення інфраструктури (в тому числі інноваційної), а також створення інституціональних передумов для активізації інноваційної діяльності в крупних, середніх і малих бізнесових структурах. Зрозуміло, що масове оновлення виробництва на вітчизняних промислових підприємствах може відбутися лише у досить віддаленій перспективі, проте, прискорити цей процес можна за допомогою цілеспрямованої державної політики в напрямі інновацій, яка б створила нові можливості виробникам для впровадження новітніх технологій. Державні і приватні компанії, які вирішують впроваджувати сучасні конкурентоспроможні технології, повинні розраховувати на одержання державних гарантій при наданні кредитів комерційних банків, які направляються для купівлі ноу-хау та на одержання цільових державних субсидій [4].

Аналіз умов господарювання дає підстави стверджувати, що рівень використання інновацій в діяльності українських підприємств досі є недостатнім, в першу чергу, через відсутність дієвих механізмів стимулювання інноваційного розвитку з боку державних та місцевих органів влади. Так, недосконалість чинного законодавства, нестабільність політичної та економічної ситуації, відсутність ефективних способів та методів заохочення для інвесторів та зацікавленості у інноваціях з боку держави призвели до того, що підприємствам довелося розраховувати переважно на власні кошти (59%). Про це свідчить аналіз обсягів та джерел фінансування науково-технічної діяльності в Україні за останні десять років. Протягом досліджуваного періоду витрати на інноваційну діяльність зростали (в першу чергу за рахунок власних коштів), досягнувши свого максимуму 11994,2 млн грн у 2008 році. Витрати на наукові та науково-технічні роботи у 2010 році склали лише 8045,5 млн грн, що на 33% менше, ніж у 2008 [3].

Відмінна структура фінансування наукової та науково-технічної діяльності характерна для Хмельницької області (рисунок 2), де частка власних коштів у загальній сумі фінансування інноваційної діяльності лише складала 4,3% (для порівняння – 83,6% у 2008 році) [3].

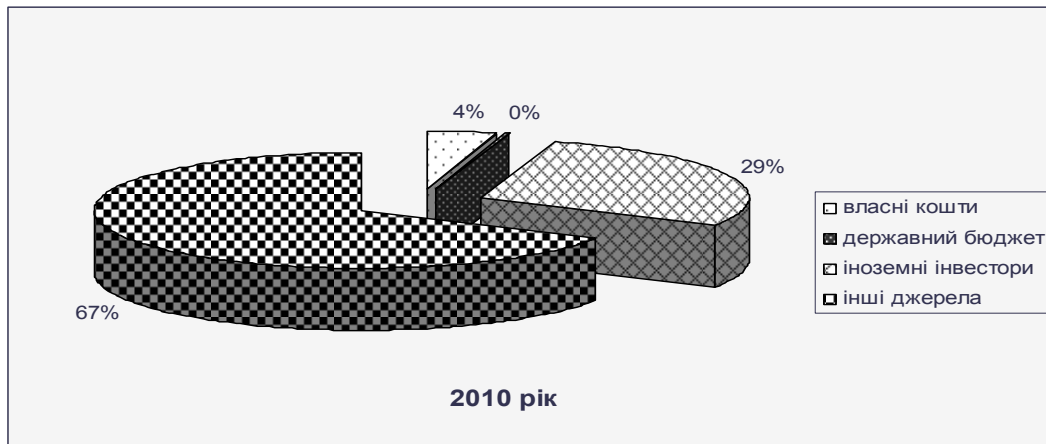

Рис. 2. Джерела фінансування інноваційної діяльності в Хмельницькій області

Варто зазначити, що надходження коштів з державного бюджету для фінансування інновацій протягом останніх десяти років відбувалося лише у 2002, 2006 та 2010 роках (частка в загальному обсязі значно менша одного відсотка). Якщо раніше іноземні інвестори не вкладали кошти у інноваційну діяльність підприємств Хмельницької області (або їх величина була незначною), то у 2009 і 2010 рр. іноземні інвестиції у цьому напрямі становили 606,8 та 213,9 млн грн., або 55,9% та 28,5% відповідно [3]. Інноваційна діяльність потребує значних обсягів інвестування, проте низькі обсяги фінансування особливо за рахунок власних коштів та державного бюджету не створюють можливостей для підприємств здійснювати ефективну інноваційну діяльність та впроваджувати інноваційний продукт.

Висновки. Для України завжди була характерною значна диспропорція у розвитку промисловості, а зараз ще й загальносвітове зниження попиту на певні види продукції, що викликане світовою фінансовою кризою, погіршило ситуацію. Проте, незалежно від регіону (не виняток становить і Хмельницька область) для більшості підприємств спільною проблемою залишається низький рівень інноваційності виробництва та використання новітніх технологій у промисловості. Подальші перспективи зростання визначатимуться спроможністю подолати базові суперечності розвитку гнучкістю і ефективністю реагування на зміну конкурентної ситуації як на світовому, так і на внутрішньому ринках. Як свідчить досвід провідних промислових компаній, лише якісний інноваційний продукт може витримати конкуренцію на світовому ринку.

Література

1. Барановська С.П. Планування розвитку інноваційних структур у машинобудівній промисловості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/ Management/2008_624/24.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/VNULP/Management/2008_624/24.pdf)
2. Кузьмин О. Фактори інноваційного розвитку підприємств. [Електронний ресурс] / О. Кузьмин, Т. Кужда. – Режим доступу : <http://www.masters.donntu.edu.ua/2010/iem/yevdokimova/library/article5.htm>
3. Офіційний сайт Держкомстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Чижов С.В. Інноваційний фактор у підвищенні конкурентоспроможності промисловості України [Електронний ресурс] / Чижов С.В. – Режим доступу : http://iee.org.ua/files/alushta/89-4ijov-innov_factor.pdf

Надійшла 06.10.2011